

Jean Baudrillard

A TÁRGYAK RENDSZERE — A LAKÓTÉR

A. A FUNKCIONÁLIS RENDSZER, ILLETVE AZ OBJEKTÍV MEGKÖZELÍTÉS*

I. ELRENDEZÉSI STRUKTÚRAK

A hagyományos környezet

Minden korszak bútorzata hű tükörképe a kor családi és társadalmi struktúrájának. A tipikus polgári enteriőr az ebédlő és a hálószoba patriarchális együtteséből áll. A különböző funkcióju, de környezetükbe erősen integrált bútorok a tálaló vagy a közepén elhelyezett ágy köré szerveződnek. Megfigyelhető a tér sűrítésének, kitöltésének, ill. lezárásának a tendenciája. Egyfunkciójúság, elmozdíthatatlanság, nyomatékos jelenlét és hierarchikus jelleg. Minden darab szigorúan meghatározott rendeltetésű, ez megfelel a különböző családi funkcióknak, sőt, távolabb menve, egy olyan egyén-konceptióra utal, ami az egyes tulajdonságok kiegyensúlyozott összessége. A bútorok nézik és zavarják egymást, egy egységbe foglalódnak, amely nem annyira a tér, mint inkább az erkölcsi rend. Egy tengely köré szerveződnek, amely biztosítja a viselkedések szabályos időrendjét: a család jelenlétét. Ebben a privát térben minden bútor, minden egyes darab interiorizálja saját funkcióját, és felölti annak szimbolikus méltóságát: az egész ház tökéletesen integrálja a személyes viszonylatokat a család félig zárt csoportjába.

Mindez egy olyan szervezetet alkot, amelynek struktúráját a hagyományos és tekintélyelvű patriarchális viszony, szívéet pedig a családtagokat összekötő komplex érzelmi viszony adja. Ez az otthon egy specifikus tér, amely kevéssé számol egy tárgyilagos elrendezéssel, mert az

* Részlet Jean Baudrillard: *Le système des objets. La consommation des signes* című könyvéből. Denoël/Gonthier, Editions Gallimard, Paris, 1968.

itt lévő bútoroknak és tárgyaknak elsősorban az a funkciójuk, hogy megszemélyesítsék az emberi kapcsolatokat, hogy benépesítsék a közös teret, és hogy lelkük legyen.¹ A valóságos dimenzió, amelyben léteznek, annak az erkölcsi dimenzióknak a foglya, ami a jelentésük kell hogy legyen. Ebben a térben épp olyan kicsi az önállóságuk, mint amennyire kicsi a család különböző tagjainak a társadalomban. Lények és tárgyak egyébként össze vannak kötve. A tárgyak ebben a „cinkosságban” egy érzelmi értékkel ruháznak fel, melyet méltán nevezhetünk a tárgy „jelenlétének”. Az, amitől a szülői ház emlékei olyan mélyek és jelentősek, az nyilvánvalóan annak az összetett bensőségesnek köszönhető, amivel a tárgyak szemünk láttára festik meg az otthonnak nevezett szimbolikus alakzat körvonalait. A külső és belső tér közötti cezúra, ezek formális oppozíciója a tulajdon társadalmi és a családi immanenciájának pszichológiai jegyében, ezt a hagyományos teret zárt transzcendenciává teszik. A tárgyak, ezek a láreszek, antropomorfofok. Széleden halhatatlanná teszik magukat a csoport állandóságának és a csoporton belüli érzelmi kötelékeknek a térben való megtestesítésével, mindaddig, míg egy új generáció el nem távolítja és szét nem szórja vagy régi tárgyak nosztalgikus együttesében újra el nem helyezi őket. Mint gyakran az isteneknek, a bútoroknak is van esélyük egy második létezésre, a naiv használatától egészen a kulturális barokkig.

Az ebédlő és a hálószoba berendezése, ez a ház „ingatlan” struktúrájához kötődő „ingó” struktúra, még mindig olyan, mint amelyet a reklámok a széles közönség körében hirdetnek. A Lévitán és a Galeries Barbès áruház még mindig a „dekoratív” együttes normáit kínálja a közízlésnek, pedig a „vonalak” már „stilizáltak” és a dekor is vesztett vonzerejéből. Ha ezek a bútorok el is kelnek, az nem azért van, mert olcsóbbak, hanem azért, mert a csoport hivatalos megerősítését és polgári szentesítését jelentik. És azért is, mert ezek a bútor-émlékművek (tálaló, ágy, szekrény) és kölcsönös elrendeződésük, a modern társadalom széles rétegeiben, a hagyományos családi szerkezet továbbélését jelentik.

A funkciójában felszabadított modern tárgy

Amikor megváltozik az egyén viszonya a családhoz és a társadalomhoz, változik a berendezési tárgyak stílusa is. Rekamiék, sarokágyak, alacsony asztalok, polcok szorítják ki a bútorok régi repertoárját. A dolgok megszervezése is új: az ágyból kihúzható rekamié, a tálalóból és ruhásszekrényekből eltüntethető beépített szekrény lesz. Minden összehajtható, szétnyitható, eltüntethető, csak a kívánt pillanatban lép színre. Természetesen ezek az újítások nem valami hirtelen ötlet szülpöttei: a nagyobb mozgathatóság, a kicserélhetőség és a célszerűség legtöbbször nem egyéb, mint a kis térhez való kényeszerű alkalmazkodás eredménye. A szegénység ötletességre ösztönöz. S ha a régi ebédlőt súlyos erkölcsi konvenciók terhelték, a modern enteriőrök, leleményessé-

gükkal, gyakran a funkcionális kibúvók hatását keltik. A „stílushiány” mindenekelőtt térhiány, a maximális funkcionalitás pedig egy olyan szerencsétlen megoldás, amikor az otthon anélkül, hogy zártságát elveszítené, elveszíti belső szervezettségét. A térnek és a tárgyak jelenlétének egy új rend kialakulása nélküli szerkezeti szétesése nem egyéb, mint elszegényedés.

A modern szériabútor-együttes destrukturált, de nem restrukturált, nincs benne semmi, ami pótolná a szimbolikus régi rend kifejező erejét. Mégis van fejlődés: az egyén és e használatukban rugalmasabb, erkölcsi kényszert már sem nem gyakorló, sem nem szimbolizáló tárgyak között a viszony liberálisabb: az egyén többé nem szükségszerűen rajtuk keresztül viszonyul a családhoz.² Mozgathatóságukban, többfunkciójúágukban nagyobb szervezési szabadság rejlik, mely az egyén társadalmi kapcsolataiban megnövekedett önrendelkezési készségét tükrözi. De ez csak egyfajta részleges felszabadulás. A szériatermékek szintjén, a tér újraszervezése nélkül, ez a „funkcionális” fejlődés nem más — hogy a marxi megkülönböztetéssel éljünk —, mint egyenjogúsodás, nem pedig felszabadulás, mert *csak a tárgy funkciójának, és nem magának a tárgynak a felszabadulását jelenti.* Ez a könnyű, összecukható neutrális asztal, ez a lábnélküli, keretnélküli, baldachinnélküli ágy, mint az ágy origója, mind ezek a „tiszta” vonalú tárgyak így, egyszerű eszközzé redukálódva és végérvényesen elvilágiasodva, már nem is annak látásának, amik: az, ami felszabadult bennük, és ami felszabadulva felszabadított valamit az emberben (vagy amit az ember, felszabadulva, felszabadított bennük), az nem egyéb, mint a funkciójuk. Ezt már nem homályosítja el a régi bútorok erkölcsi teatralitása, megszabadult a rítusoktól, az etikettől, egy egész ideológiától, ami a környezetet egy eldologiasodott emberi struktúra tükkrévé tette. Ma végre a tárgyak világosan tükrözik azt, amire szolgálnak. Szabadok tehát, mint *funkcionális tárgyak*, vagy funkcionálhatnak, és — ami a szériatárgyakat illeti — másra nem is valók.³

Márpedig *amíg a tárgy csak funkciójában szabadult fel, addig az ember, ezzel kölcsönhatásban, csak mint e tárgy használója lehet szabad.* Ez megintcsak haladás, de nem egy döntő szempont. Egy ágy az egy ágy, egy szék az egy szék, de nincs egymáshoz közük addig, amíg csak arra szolgálnak, amire valók. E nélkül viszont tér sincs, mert tér csak úgy létezik, ha a tárgyak kölcsönhatása és — az új struktúrában — funkciójuk meghaladása kinyitja, előidézi, harmonikusan felosztja és kitérít az. A tér valamilyen módon a tárgy valóságos szabadságát jelenti, funkciója pedig nem egyéb, mint egy formális szabadság. A polgári ebédlő strukturált volt, de az egy zárt struktúra. A funkcionális környezet nyitottabb, szabadabb, de szerkezetét veszített és a különböző funkciók szerint szétaprózott. A kettő között, az integrált pszichológiai tér és a szétaprózott funkcionális tér közötti határvonalon, mind a kettő tanúiként mozognak, gyakran ugyanabban az enteriőrben, a szériatárgyak.

A minta enteriőr

Az elemek

Azt a teret, ami többé nem mesterkélt külsőségesség, sem bensőséges menedék, azt a szabadságot, azt a „stílust”, mely a szériatárgyakból — mivel azok csak funkciójukat szolgálják — kiolvashatatlan, a minta enteriőrökben leljük fel. Ezekben egy új szerkezet és egy jelentős fejlődés van kibontakozóban.⁴

Az olyan luxusfolyóiratokat lapozgatva, mint a *Maison Française*, a *Mobilier et Décoration* stb.,⁵ két téma váltakozása vehető észre. Egy részük a közönséges halandónak elérhetetlen házakat magasztalja az egekig: XVIII. századi régi otthonokat, csodálatosan berendezett vilákat, etruszk szobrocskákkal benépesített és infravörös fénnel fűtött olasz kerteket, vagyis röviden az unikum világát, mely — legalábbis szociológiai szempontból — csak a reménytelen szemlélődésre készíthető. A folyóiratok másik része pedig az arisztokratikus minták abszolút értékét, a modern berendezés díszletét nyújtja. Az ajánlott tárgyaknak és bútoroknak, legyenek bármennyire is nívósak, szociológiai hatásuk is van: ezek már nem az álom szüleményei, nem üzleti termékek, hanem a szó szoros értelmében *minták*. És itt már nem az elvont művészetről, hanem olyasmiről van szó, ami — legalábbis látszólag — az egész társadalmat érinti.

Az avantgarde berendezésnek ezek a mintái egy alapvető ellentét szerint rendeződnek el: ELEMÉK/HELYEK és az őket megszabó ELRENDEZÉS vagy szintaktikus kalkulus, amit — mint a helyek az elemeket — a HANGULAT (atmoszféra) általános koncepciója opponál.

„TECMA: kihúzható és különböző módon egymás mellé helyezhető, átalakítható és növelhető elemek; az egymással harmonizáló darabok egy tökéletesen egységes bútorzatot alkotnak; funkcionálisak, a modern élet valamennyi kívánalmának megfelelnek. Minden igényt kielégítenek: könyvtár, bár, rádió, szekrény, szekreter, komód, ebédlőkredenc, vitrin, irattartó, kihúzható asztal.

TECMA — olajozott tikkából vagy polírozott mahagóniból.”

„OSCAR: Állítsa össze saját OSCAR környezetét! Soha nem látott izgalom! OSCAR bútor-összerakó játék.

Fedezze fel az összeállítás örömét saját bútorának térbeli színes kicsinyített másával! Alkothat, változtathat, otthon, tetszése szerint!

Amikor döntött, csak megrendeli az eredeti és személyes OSCAR bútort, otthona büszkesége lesz.”

„MONOPOLY: A MONOPOLY együttesek az Ön legjobb barátai! Kiváló minőségű műbútorrendszer tikkából vagy makorából. A látha-

tatlan összekötő elemek az összeillesztések minden irányú végtelen variációját teszik lehetővé, hogy Ön megalkothassa az ízlésének, lehetőségeinek és szükségleteinek legmegfelelőbb bútoregyüttest.

Többvariációs monoblokk elemek: alkalmazásukkal saját otthonában teremtheti meg álmai különleges atmoszféráját.”

Ezek a példák már a tárgy-funkció meghaladását jelzik, a szerveződés egy új praktikus rendje felé. A szimbolikus és a használati értékek elhalványulnak a szervezési értékek mellett. A funkciók szabad játéka végérvényesen érdektelenné tette a régi bútoroknál még oly fontos tartalmat és formát. A tárgyaknak nincs már „lelkük” és szimbolikus jelenlétük sem kísért többé: a kapcsolat immár objektív, az elrendezés és a játék jellemzi. Értéke már nem ösztönös és pszichológiai, hanem taktikai. Az egyént saját játékanak részletei és lefolyása jellemzik, nem pedig az egyedi kapcsolat titka. Megszűnt egy alapvető zártság, miközben jelentősen módosultak a társadalmi és interperszonális struktúrák.

A falak és a fény

Az egyes szobák és maga a ház is átlépi az őket menedék-térre határoló falakat. A szobák kinyílnak, szögletekre, diffúz zónákra, mozgó szektorokra tagozódnak, minden kommunikál, minden felszabadul. Az ablakok már nem olyan nyílások, melyek a levegő és a fény betörésének útját állnák, a fénynek, mely *kintről* jött, hogy megtelepedjen a tárgyakon és úgy világítsa meg azokat, „*mintha bentről*” jött volna. Egész egyszerűen, nincs többé ablak, és a szabadon ható fény a tárgyak létének egyetemes funkciójává vált. Ugyanígy a tárgyak is elveszítették alkotó szubsztanciájukat és meghatározó formájukat amikkel az ember énképéhez kötődhetnek: immár a tér az, ami szabadon hatva a tárgyak és az ember között kapcsolataik és „értékeik” általános funkciójává válik.

A megvilágítás

Ugyanebben a fejlődési rendben számos részlet is jelentős: például a fényforrások elrejtésének tendenciája. „Az általános szórt világítást biztosító neoncsoveket körös-körül a plafon egy beugrója rejti.” „Egyenletes megvilágítás a lakás különböző pontjain elrejtett neoncsovekből: a plafon széle mentén a függöny teljes hosszában, a bútorok felső része mögött, a magas beépített szekrények alatt stb.” Mintha csak a fényforrás a dolgok eredetének felidézését szolgálná. A kevesebb és szétszórta elhelyezett fényforrás — még akkor is, ha már nem a mennyezetről világít le a családi körre — még mindig egy kiváltságos intimitás jele: egyedi értékkel ruházza fel a dolgokat, árnyékokat alkot, jelenléteket teremt. Érthető, hogy egy olyan rendszer, mely az egyszerű és homogén elemek objektív számítását tűzi ki célul, még ezt az utolsó jelét is el akarja törölni a belső sugárzásnak és annak, hogy a dolgokat a tekintet vagy a vágy szimbolikusan beburkolhassa.

Tükrök és portrék

Egy másik tünet: a tükör eltűnése. Annyi metafizika után el kéne már a tükör szociopszichológiáját is végezni. A hagyományos paraszti környezet nem ismeri a tükröt, talán még fél is tőle: egy kissé boszorkánysznak tartja. A polgári belső — és az, ami megmaradt belőle a jelenlegi szériabútorban — éppen ellenkezőleg, megsokszorozza a tükröket a falakon, szekrényeken, tálalókon, pohárszékeken, a fal és az ablak bemélyített mezőin. Mint ahogy a fényforrás, úgy a tükör is ki-tüntetett helye a szobának. Ezen a címen, a jómódú házakban, minde-nütt a bőség, a redundancia, a tükrözés eszmei szerepét játssza: luxus-tárgy, amiben a polgári személy önbecsülési gyakorlata kedvére kielé-gülhet saját megjelenésének megsokszorozódásával és a javaival való eljátszozással. Még általánosabban mondva, a tükör mint szimboli-kus tárgy nemcsak tükrözi az egyén vonásait, de fejlődésében végig is kíséri az egyéni tudat történeti kibontakozását. Tehát egy egész társa-dalmi rend szentesítését hordozza. Nem véletlen, hogy XIV. Lajos szá-zada a versailles-i tükröfolyosóval fémjelezhető, és hogy a későbbiek-ben a tükrök elszaporodása a lakásokban, III. Napóleontól az art nouveau-ig, egybeesik a polgári tudat diadalmas farizeusságának az el-hatalmasodásával. A dolgok azonban megváltoztak. A funkcionális együt-tesben már nincs értéke a l'art pour l'art tükrözésnek. Van ugyan még tükör, de pontos funkciójának megfelelően a fürdőszobában, keret nél-kül. A társasági érintkezés megkívánta külső megjelenés ápolásának szolgálatában a tükör lerázza a házi szubjektivitás kegyeit és becsét. Ugyanakkor a többi tárgy is megszabadul tőle: nem kell már saját képükkel körülzárva élniük. Mert a tükör lezárja a teret, feltételezi a falat, a középpont felé tereli a figyelmet: minél több a tükör, annál dicsőbb a helyiség intimitása, de annál inkább magába forduló is. A jelenlegi tendencia, ami a nyílások megsokszorozására és áttetsző köz-falak létesítésére irányul, éppen ellenkező hatású. (Ezenkívül a tükör által lehetséges minden csalás ellentmondana az anyag természetessége iránti jelenlegi igénynek.) Egy bizonyos kör áttört, és el kell ismerni a modern rend igaz logikáját akkor, amikor eliminálja a központi vagy túlságosan feltűnő fényforrásokat és az azokat visszaverő tükröket, vagyis mindent, ami egy központ felé irányít, megszabadítva így a teret attól a kancsalságtól, amely a polgári elképzelésekben azt ered-ményezte, hogy az egész berendezés saját maga körül forog.⁶

A tükrökkel egyidőben eltűntek még: a családi portré, a hálószobák esküvői képei, a házigazda álló- vagy mellképe a szalonból és a min-denfelé fellelhető bekeretezett gyermekarcok. Mindaz, ami valamikép-pen a család történeti tükrét jelentette, az igazi tükrökkel egyetemben, a modernség egy bizonyos szintjén (melynek elterjedtsége még viszony-lag csekély) már felesleges. Még a műalkotás, legyen az eredeti vagy reprodukció, sem mint abszolút érték jön számításba, hanem egy kom-binatorikus módon. A rézkarc nagyobb sikere a dekorációban a fest-ménnyel szemben, többek között, kevésbé nagy abszolút értékével, s

Így nagyobb asszociatív értékével magyarázható. Épp úgy, ahogy a lámpa vagy a tükör, más tárgy, sem válhat túlságosan központivá.

A falióra és az idő

A modern enteriőr egy másik divatjamúlt káprázata: az idő. Egy lényeges dolog tűnt el, a falióra, ill. az ingaóra. Ne feledjük, hogy ott, ahol a paraszti szoba központja a tűz és a kandalló, a falióra maga is egy fenséges és élő elem. A polgári vagy kispolgári enteriőrben ezt a szerepet az ingaóra játssza. A márványkandalló — aminek domináns eleme általában a tükör — és a gyakran azt koroázó ingaóra együttese egyben a polgári háziasság legcsodálatosabb szimbóluma is. Mert a faliórának ugyanaz a viszonya az időhöz, mint a tükörnek a térhez. Mint ahogy a tükörképhez való viszony bezártság és egyben térérzetet kelt, ugyanúgy a falióra, paradox módon, az állandóság szimbóluma és időérzetet kelt. A paraszti faliórák a legkeresettebb tárgyak közé tartoznak, mert a világ legmegnyugtatóbb dolgai; pontosan azért, mert az időt szinte észrevétlenül ejtik foglyul egy bútordarab intimitásában. Az időmérés aggasztó, amikor a társadalmi feladatokra emlékeztet, de megnyugtató, amikor kézzelfoghatóvá teszi az időt, s mint valamilyen fogyasztható tárgyat, kivág belőle egy szeletet. Mindenki érezte már, hogy a falióra vagy az ingaóra tik-takja mennyire megőrzi egy hely intimitását, mert mintegy saját testünkhöz teszi azt hasonlatossá. Az óra egy mechanikus szív, mely saját szívünk működéséről biztosít minket. Az idő-szubsztanciának ez az infúziós, asszimilációs folyamata, az időtartamnak ez a jelenléte az, ami — mint minden önmagába forduló — elutasított a kifelé fordulás, a nyitottság és az objektív kapcsolatok modern parancsszavára.

Egy elrendezés-szociológia felé?

Oda már a „Stimmung” egész világa, mindaz, ami a lélek rezdüléseinek és a dolgok jelenlétének „természetes” összhangját jelentette: az interiorizált környezet — ellentétben a modern „enteriőrök” exteriorizált atmoszférájával. Ma már nem az alkalmazkodás vagy az intimitás jelenti az értéket, hanem az információ, az invenció, a kontroll, az objektív üzenetek vételére való állandó készenlét: az érték abban a szintaktikus kalkulásban érhető utol, amely a modern lakóról szóló eszmefuttatásokat jellemzi.

A dekoráció egész koncepciója megváltozott. A hagyományos ízlés, mely a szépséget a titkos szimpátiák szerint határozta meg, ma már nem számít. Az egy költői megközelítés volt, az egymásnak felelgető tárgyak egy kis csoportjának a megidézése. Ma már a tárgyak nem felelgetnek egymásnak, hanem kommunikálnak, nincs többé egyedi jelenlétük, hanem a legjobb esetben is csak egy halmazösszefüggésük, ami kódjelek-ké való leegyszerűsítésükből és kapcsolataik kiszámításából áll. A tár-

gyak és az ember strukturális értekezése egy végtelen kombinatorika szabályai szerint folyik.

A reklám mindenütt a díszítésnek ezt az új divatját juttatja érvényre: „Állítson elő egy lakható és koherens háromszobás lakást 30 m²-en!” „Növelje lakását négyszeresére!” Általában a reklám az enteriőrt és a bútort a „probléma” és a „megoldás” terminusaival tárgyalja. Inkább ebben, mint az „ízlésben” rejlik a lakberendezés jelenlegi értelmezése: már nem mesterséges díszletek kialakítása vagy egy atmoszféra megteremtése a cél, hanem egy probléma megoldása, a különböző adottságokat figyelembe vevő legügyesebb válasz megtalálása, a tér mobilizálása.

A szériatárgyak szintjén funkcionalitásról csak korlátozottan beszélhetünk. A tárgyak és a bútorok elszórt elemek, hiányzik a szintaxis, és ha létezik is valamilyen elrendezési koncepció, ez nagyon hiányos, és a tárgyak absztrakciója is szegényes. Ez az absztrakció mégis szükséges: ez az, ami a modell szintjén a funkcionalitás terminológiájának homogenitását biztosítja. Ha az ember már nem keveredik a tárgyakhoz, ha nem személyesíti meg őket, hogy utána a konkrét használatukon túl rájuk vetítse elképzeléseit, számításait és közlendőit, s ezt az egészet mint egy másoknak és önmagának szánt üzenetet hasznosítsa, akkor a „hangulatteremtő” tárgyak létezési formája teljesen megváltozik, és *a bútorszociológiát egy elrendezés-szociológia váltja fel.*⁷

A reklámkép és -szöveg határozott fejlődésen ment át: a reklámszöveg a hirdetés alanyát mint szereplőt és cselekvőt közvetlenül a színre lépteti kijelentő vagy felszólító módban; a kép viszont nem utal a jelenlétére, mivel ez némiképp anakronisztikus lenne. A reklám megcélzott alanya az, aki a dolgokat elrendezi és ez a rend kizárja a redundanciát: az ember nem tehet mást, mint hogy törli magát a képből. Jelenléte amúgy is érezhető. Nem egy díszletet, hanem egy teret hoz létre, és míg a tradicionális környezetben a tulajdonos figurája természetesnek tűnt — mivel világosan jellemezte azt —, kézjegye ezzel szemben a funkcionális tértől idegen.

Az elrendező ember

A modellnek ajánlkozó új típusú lakó, az „elrendező ember” sem nem tulajdonos, sem egyszerűen csak használó, ő a környezet, a hangulat aktív informátora. Úgy rendelkezik a térrel, mint valamilyen elosztási rendszerrel, aminek ellenőrzése révén minden kölcsönös kapcsolatot, vagyis a tárgyak összes lehetséges szerepét kézben tartja. (Így neki magának kell „funkcionálisnak” lennie, be kell illeszkednie a térbe, ha azt akarja, hogy az elrendező üzenetek tőle induljanak ki és hozzá jussanak vissza.) Számára nem a birtoklás vagy az élvezet fontos, hanem a felelősség, abban az értelemben, hogy a „válaszok” folytonos lehetőségeivel gazdálkodik. Gyakorlata teljesen külsőleges. A modern

lakó nem „fogyasztja” többé tárgyait. (Ehhez az „ízlésnek” megint nincs semmi köze, mivel az izlés zárt tárgyakra utal, ahol a forma egy ún. „fogyasztható” tartalmat fed, s ezért ezek a tárgyak interiorizálhatóak.) Leigazza, ellenőrzi és irányítja azokat. Az ember egy rendszer manipulációjában, taktikus egyensúlyában találja magát.

A „funkcionális” lakó modellje nyilvánvaló absztrakciót takar. A reklám azt akarja velünk elhíttetni, hogy a modern embernek tulajdonképpen már nincs *szüksége* tárgyaira, s egyetlen dolga, hogy mint a kommunikáció intelligens technikus a ügyködjön közöttük. Márpedig a környezet egy *átélt* létezési mód, igen nagy absztrakció tehát ráhúzni az időszámítás és az információ tisztán technikai modelljeit. Egyébként ez az objektív játék egy egészen kétértelmű szókészlettel is megduplázódik: „az Ön ízlése szerint”, „a lehetőségeinek megfelelően”, „személyesség”, „ez az Ön környezete lesz” stb., ami ellentmondani látszik ennek, és tulajdonképpen csak alibiül szolgál. Az elrendező embernek felkínált objektív játékokra a reklám mindig kétszínűen utal is. Azonban ennek a játéknak már maga a logikája is az emberi kapcsolatok egy általános stratégiájának, egy emberi szándéknak a képét, a technika korának modus vivendijét hordozza magában — igazi civilizációs változást, melynek jellemzői a hétköznapi életben is fellelhetők.

A tárgy, ez az alázatos és fogékony statisztika, az a fajta pszichológiai rabszolga és bizalmas társ, amilyenek azt a hagyományos mindennapokban megéltük, és amilyenek azt az egész keleti művészet napjainkig is ábrázolja — ez a tárgy egy totális rend visszfénye volt, a dekoráció és a perspektíva, valamint a tartalom és a forma jól definiált koncepciójához csatoltan. Eszerint a koncepció szerint a forma egy abszolút határvonal a belső és a külső között. A forma állandó hordozó, a belső lényegi. A tárgyaknak, de különösen a bútoroknak, így — gyakorlati funkciójukon kívül — van egy elsődleges „tartóedény” funkciójuk is: a képzeletbelit tartalmazzák.⁸ Minek felel meg ez a pszichológiai befogadó képesség? A tárgyak így egy egész világkép visszatükröződései, ahol minden létező mint egy „interioritás tartály” fogant, a kapcsolatok pedig a szubsztanciák transzcendentáló összefüggéseként. Maga a ház az emberi test szimbolikus megfelelője, melynek erőteljes organikus sémája végül a társadalmi szerkezet integrációjának ideális sémájában általánosítható. Mindez egy totális létformát alkot, melynek alapvető rendje a Természettől, mint eredendő lényegtől származik. A tárgyak alkotásával vagy gyártásával az ember — a kultúra mint forma átvételén keresztül — a természet átalakítójává válik. A szubsztanciák átöröklődése korról korra, formáról formára az, ami létrehozza a kreativitás eredendő sémáját: *ab utero* teremtés, mindazzal a költői és metaforikus szimbolikával, amit ez jelent.⁹ Így a jelentés és az érték a forma fenntartása alatt a szubsztanciák átörökléséből származik; a világ olyan, amilyenek megéltük (ez a tudatalattiban és a gyermekkorban mindig így van), és az a cél, hogy ezt leleplezzük és megőrizzük az örökkévalóságnak. Így a forma, a tárgyat körülírva, a természet egy darabját zár-

ja magába, úgy ahogy az emberi test is; a tárgy alapvetően antropomorf. Az ember tehát ugyanazzal a „belsőleges” bizalmassággal kötődik a környezeti tárgyakhoz, mint saját teste belső szerveihez, és a tárgy „birtoklása” szemlátomást e lényeg orális bekebelezéssel való visszanyerésére és „asszimilálására” irányul.

Az, amit mi a modern enteriőrön értünk, az ennek a természeti rendnek a vége, az, ami a forma felbomlásán át, a formális külső-belső határnak, valamint a lét és a látszat egész komplex dialektikájának a megoldásán túl a kapcsolatok és az objektív felelősség egy új minősége. A technikai társadalom programjának megélése magát a Genezis gondolatát kérdőjelezi meg. Ez a származás az adott jelentés és a „lényeg” elhagyását jelenti, azon lényegét, melynek a régi bútorok még konkrét szimbólumai voltak; ez egy a totális absztrakció bázisán való időszámítás és gyakorlati konceptualizáció, ez már nem egy adott, hanem egy gyártott — leigázott, manipulált, felmért és ellenőrzött — *meghódított* világ ideája.¹⁰

Ez a modern rend, bár specifikusan különbözik a nemzés hagyományos rendjétől, mégis egy alapvető szimbolikus rend függvénye. Ha a korábbi civilizáció a szubsztanciák természetes rendjén alapult, és visszavezethető az orális struktúrákhoz, akkor a termelés, a számítás és a funkcionalitás modern rendje egyrészt egy fallikus rend, ami a meglévő intézményesített meghaladásához és az objektív struktúrák felé való felemelkedéshez kötődik; másrészt pedig ez a modern rend a kiürülés rendje, ami az absztrakción, a homogén anyagot megtermékenyítő kvintesszencián, az anyag kiszámításán és kivágásán alapszik, egy egész anális agresszivitáson, ami a játékban, a viszonyban, a rendben, az osztályozásban és az elrendezésben szublimálódott.

A dolgok megszervezése — még akkor is, ha ez a vállalkozás konkrét célja — mindig a tervezés és beruházás teendőinek tekintélyes listáját jelenti. A legjobb bizonyíték erre az a rögeszme — amely gyakran felbukkan a szervezési szándék, vagy esetünkben az elrendezési akarat mögött —, hogy minden kommunikáljon, legyen minden funkcionális; nincs több titok, nincs több misztérium, minden megszerveződik, tehát minden egyértelmű. Ez többé nem a hagyományos háziasszonyi gond, hogy mindennek meg legyen a helye és hogy minden tiszta legyen. Az egy morális probléma volt, ez itt egy funkcionális, könnyen megérthető, ha összefüggésbe hozzuk a kiürülés funkciójával, mely a belső szervek teljes irányíthatóságát feltételezi. Talán ebben fedezhető fel a műszaki civilizáció jellemtanának az alapja is: ha a hipochondria az anyagkeringés és a primer szervek megfelelő működésének a lidércnyomása, akkor a modern ember, a kibernetikus, tulajdonképpen egy agyi hipochonder, aki az üzenetkeringés lidércnyomásában él.

Klaniczay Júlia és Szenes Zsuzsa fordítása

Jegyzetek

- ¹ Lehetnek egyébként ízlésesek és stílusosak is de ez hiányozhat is.
- ² De kérdés, hogy ugyanakkor nem-e az egész társadalommal kerül rajtuk keresztül érintkezésbe. Erről bővebben l. a „Minták és sorozatok” fejezetet.
- ³ Ugyanígy a polgári és ipari forradalom fokozatosan felszabadítja az egyént a vallásos, morális és családi előírások alól és de jure mint állampolgár de facto azonban mint munkaerő nyeri el szabadságát, vagyis azt, hogy szabadon eladhassa magát. Ez nem véletlen egybeesés, hanem mély összefüggés. A „funkcionális” sorozattárgy ugyanúgy, mint a társadalmi lény „funkcionális” objektívációjában, nem pedig egyediségében és tárgyi vagy személyi teljességében szabadul fel.
- ⁴ Tehát egy kiváltságos szinten. Az, hogy egy behatárolt csoport rendelkezik azzal a konkrét szabadsággal, hogy tárgyain és bútorain keresztül az egész társadalom számára mint modell fejezze ki magát, az már egy szociológiai és társadalmi probléma. De ezt a kérdést a „Minták és sorozatok” fejezet tárgyalja részletesen.
- ⁵ Egy, a szériabútornak szentelt folyóirat elképzelhetetlen lenne. Ezek bemutatására csak katalógusok léteznek.
- ⁶ A tükör néha újból visszatér, de ekkor már mint kulturális barokk, mint másodlagos tárgy: romantikus tükör, antik tükör, homorú tükör. Itt már a funkciója sem a régi; ez később, a régi tárgyakról szóló részben kerül bővebb elemzésre.
- ⁷ Roland Barthes ezt az új fázist az autó kapcsán írja le: „... a modellek egyformasága már szinte magát a technikai megvalósítás gondolatát ítéli halálra: a »normális« vezetés válik ekkor a teljesítmény és találékonyság egyetlen megvalósítási terepévé. Az autó fantazmagóriás hatalmát bizonyos vezetési szokásokban testesíti meg. Mivel maga a tárgy már nem barkácsolható, most a vezetésmód bespécizésén a sor... már nem az autó formája és funkciói azok, amik álmódosításra készítenek, hanem a kezelése, és nemsokára valószínűleg már nem az autó mitológiáját, hanem az autóvezetését kell majd megírni.” (Réalitás n° 213, 1963, október)
- ⁸ A szimbolikus szerveződésben azonban úgy tűnik, hogy egy mérettörvény is szerepet játszik: bizonyos méreten felül minden tárgy — még az eredetileg fallikus is (autó, rakéta) — gyűjtőhellyé, tartállyá, uteruszává válik; ez alatt a méret alatt fallikus (még akkor is, ha tartály vagy csecsebecse).
- ⁹ Az intellektuális és művészeti alkotás, a tehetség, ihlet és zsenialitás hagyományos köntösében, mindig is ennek a megfelelője volt.
- ¹⁰ Ez a fajta gyakorlat egyébként egyértelműen csak egy magas technológiai szinten, vagy pedig a nagyon kifinomult hétköznapi tárgyak szintjén figyelhető meg: magnetofonoknál, autóknál, háztartási gépeknél, ahol a képernyők, a vezérlő egységek és az irányító gombok jelzik az uralkodási és megosztási viszonyt. A hétköznapiakat egyébként még túlnyomórészt egy hagyományos gyakorlat uralja.

Rezime

Sistem objekata — Stambeni prostor

Jean Baudrillard, istaknuta ličnost francuskog duhovnog života pojavio se šezdesetih godina. U svom doista značajnom delu, pod naslovom „Sistem objekata” pokušao je da sintetizirajući savremena dostignuća strukturalizma, semiotike, sociologije i psihologije, skicira simboliku predmeta. U gore objavljenom poglavlju, Baudrillard posmatra stan kao takav simbolični sistem iz kojeg se mogu „iščitati” neke karakteristike onovremene porodične i društvene strukture. Upoređivanjem tradicionalnih seljačkih, građanskih i modernih obitavališta autor prati promene u međuljudskim odnosima i formiranje čovekovog položaja u svetu.

Resummee

Das System der Gebäuden — die Wohnung als Lebensumstand

Jean Baudrillard, eine hervorragende Person des französischen Geisteslebens, meldete sich in den sechziger Jahren. In seinem tatsächlich wichtigen Werke, unter dem Titel „Das System der Gebäuden”, versuchte er, die zeitgemässen Ergebnisse des Strukturalismus, sintetisierend, sowie der Semiotik, Soziologie und Psychologie, aber auch die Symbolik der Objekte zu beschreiben. In den publizierten Titel untersucht Baudrillard die Wohnung, als solchen symbolischen System, aus welchen die Charakteristiken derzeitigen, familiären und gesellschaftlichen Strukturen „ausgelesen” werden können. Traditionelle bauerliche, städtliche und moderne Wohnstätten vergleichend, begleitet der Verfasser Veränderungen zwischen den Menschen und Formierung des Zustandes des Menschen in der Welt.